

Nr 779

Av herr **Hedlund m. fl.**, om ett miljöpolitiskt handlingsprogram.

(Lika lydande med motion nr 620 i Första kammaren)

Det är en allmän uppfattning att nationalproduktens ökning är ett mått på välfärdsökningen. Vi anser inte detta med säkerhet vara givet, beroende på att nationalproduktens ökning alltmer möjliggöres på bekostnad av naturförstöringar, psykiska störningar och minskad trivsel, till vilka hänsyn inte tages i nationalprodukten.

Vid de senaste riksdagarna har behandlats motioner, vari framhållits vikten av att mentalhygieniska aspekter beaktas vid samhällsplaneringen och framförts förslag om upprättande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram. De remissinstanser, som yttrat sig över motionerna, har kraftigt understrukt angelägenheten av att ansträngningarna i motionens syfte ökas. Riksdagen har emellertid, med hänsyn till de svårigheter som är förknippade med ifrågavarande problematik, avslagit framställningarna. Det har även anförts, att förhållanden i fråga om den mentalhygieniska omvårdnaden icke i alla avseenden är tillfredsställande, men att behoven i stor utsträckning är klarlagda och beaktade vid den pågående nydaningen på olika områden av samhällslivet. Ingenting har emellertid inträffat, som gör behovet av ett miljöpolitiskt handlingsprogram mindre. Ett ökande antal fall av stress och psykiska störningar har registrerats, inte minst bland skolungdom. Man beräknar att var tredje person, som söker läkare, lider av stress. Sett tillsammans med den omfattande miljöförstöringen utomhus kan man med fog gentemot riksdagens beslut hävda, att mentalhygieniska och miljöpolitiska aspekter ej tillräckligt beaktas i samhällsordningen.

Det kan inte godtagas att mot förslaget om ett miljöpolitiskt handlingsprogram hänvisa till att det i betydande utsträckning rör sig om komplicerade och svårangripbara problem. Samhället omvandlas allt snabbare, vilket skulle kunna uttryckas så, att avskrivningstiden på tekniska, ekonomiska och samhällseliga begrepp och värderingar ständigt förkortas. Detta medför ökade påfrestningar, särskilt på det psykiska planet. I det pris, som vi får betala för en i många avseenden hög standard, ingår uppenbarligen ett betydande mått av psykiska påfrestningar och stora risker för missanpassning och bestående lidanden. Såväl den materiella försörjningen som miljöfrågorna bör därför ingå i begreppet levnadsstandard. Detta bör inte ses som något oundvikligt eller som en oupplöslig konflikt mellan kravet på ekonomisk effektivitet och behovet av välfärd i vidare bemärkelse. Man bör inte stå överksam inför möjlig-

Bihang till riksdagens protokoll 1966. 4 saml. Nr 779—785

heterna att skapa en bättre miljö även i psykiskt hänseende, och det vore felaktigt att tro, att en sådan miljö skulle uppkomma helt av sig själv. Det gäller ytterst frågan om individens roll och betingelser i utveckling och samhälle. Trots detta har hela problemkomplexet hittills endast ägnats ett splittrat intresse. Det är hög tid, att dessa knapphändiga försök avlöses av konsekventa helhetsgrepp. Vi har kommit dithän i samhällsutvecklingen, att sådana grepp är angelägna ur både humanitär och ekonomisk synpunkt.

Ett konsekvent fullföljande av den åsyftade målsättningen innebär självfallet ett politiskt ställningstagande av mycket stor principiell räckvidd, som måste grunda sig på den roll och de betingelser, man vill ge människan i miljön. Underlåter man att göra detta, innebär det givetvis ett ställningstagande av samma principiella räckvidd. I det senare fallet utgår man ifrån, att endast fysiska eller ekonomiska behov behöver tillgodoses. För de enskilda, som har både fysiska och psykiska behov, kan detta inte te sig som annat än en dirigering. Ett valfrihetens samhälle måste i stället bygga på ett tillgodoseende av de grundläggande förutsättningarna för de enskildas verksamhet, insatser och behov. Det är sannolikt, att ett fullföljande av de syften, som här angivits, kräver genomgripande åtgärder på en rad områden, exempelvis i den ekonomiska politiken, familjepolitiken, socialvården, arbetsmiljöns utformning, byggelseplaneringen, byggandets tekniska utformning, industrilokaliseringen och naturvården. Man bör vara medveten om att dessa inte kan genomföras på en gång utan efter hand under vägledning av ett långsiktigt miljöpolitiskt handlingsprogram.

Inre och yttre miljö

Det bör kraftigt påpekas, att vår miljöpolitiska målsättning ej är att ensidigt hävda vissa livsmiljöer eller boendeformer som de enda riktiga, utan att ge människor största möjliga valfrihet ur miljösynpunkt. Denna valfrihet, som vi ständigt bör sträva mot, eftersom den direkt påverkar vår trivsel, är enligt vår uppfattning på många områden eftersatt. Arbets- och bostadsmiljöns stora betydelse har klart kommit till uttryck vid de stora befolkningsomflyttningarna, som har skett och sker. Ett stort antal människor reser tillbaka till sin tidigare bostadsort, trots att de då kanske ej kan använda sin utbildning och därvid får en ekonomiskt sett sämre ställning.

Möjligheterna att välja önskad bostadstyp, erhålla lägen med önskad utomhusmiljö eller att över huvud taget få bostad, är också starkt begränsade. Enligt de statliga bostadsbyggnadsutredarna önskar vart tredje hushåll annan bostad, 72 % av dessa av trivselskäl. Missnöjet tycks tyvärr vara lika utbrett i nybyggda områden som i gamla. Det måste anses som otillfredsställande, att bostadskonsumenternas efterfrågekrav så klart nonchaleras.

Förhållandena mellan den inre och den yttre miljön är ej klarlagda, men sambanden kan väntas vara starka. Man får därför i en aktiv miljöpolitik ej ute-

sluta vare sig den inre eller yttre miljöns problematik utan de måste ständigt ses tillsammans. De miljöpolitiska åtgärder, som på skilda områden bör vidtagas, inte minst beträffande den yttre miljön, måste ytterst syfta till att minska de psykiska påfrestningarna och öka individens trygghet och trivsel. Huvudvikten bör läggas på förebyggande åtgärder. Väsentligt är dock även, att medicinsk forskning rörande stressmekanismerna och psykiska skador samt mentalhygienisk vård och rehabiliteringsåtgärder ägnas större uppmärksamhet.

Den tekniska och ekonomiska utvecklingen

Det föreligger uppenbarligen ett samband mellan utvecklingen på den psykiska trygghetens område och den tekniska och ekonomiska utvecklingen av samhället. Omvandlingen från ett statiskt och förhållandevis enkelt samhälle till våra dagars industrisamhälle med den ständigt pågående sociala och ekonomiska strukturomvandlingen har möjliggjort de omfattande förbättringarna av den ekonomiska tryggheten. Trots att omvandlingen är en positiv faktor även ur psykisk trygghetssynpunkt, medför den, att den enskilde i ökad utsträckning ställs inför konflikter och krav, som överstiger hans biologiskt grundade förmåga. Betecknande för det rådande mönstret är det ofta använda uttrycket "den mänskliga faktorn", som användes för att belysa att människan inte passar i det teknisk-ekonomiska mönstret. Härav bör man inte dra den slutsatsen, att felet ligger hos den moderna tekniken i och för sig, utan det får sökas i den målsättning, som varit vägledande för teknikens utformning. Det är dock varken önskvärt eller möjligt att söka förbättra den psykiska tryggheten genom något slags uppbromsning av den tekniska omvandlingen. I stället måste de ständiga kraven på den enskilde att anpassa sig till en miljö, som är resultatet av ensidiga, i huvudsak ekonomiskt dikterade målsättningar, ersättas av en målsättning som möjliggör att den tekniska omvandlingen anpassas till den enskildes behov och förmåga.

Man har på det ekonomiska området övergått från tidigare epokers tämligen oreflekterade accepterande av förut tillämpade metoder till att i olika sammanhang ställa frågan om det dittills varit ändamålsenligt eller om det kunnat göras på ett mera ändamålsenligt sätt. På motsvarande sätt måste man i olika sammanhang frångå betraktelsesättet att den miljö och det samhälle, som tillkommit med utgångspunkt från i huvudsak ekonomiska motiv och mål, är oundvikliga eller måste accepteras i fråga om konsekvenserna på det psykiska planet. Forskning, utbildning och upplysning har varit de bärande metoderna på det ekonomiska området. De måste vara bärande också vid en höjning av standarden i miljöpolitiskt avseende.

Familjepolitiken

På familjepolitikens område bör vården och fostran av barnen tillmätas en

grundläggande betydelse. Bland de åtgärder som bör nämnas återfinns en utbyggd familje- och äktenskapsrådgivning. Inte minst bland eleverna i grundskolans högstadium bör upplysning ges i hithörande frågor. En försöksverksamhet bör komma till stånd för att utröna de lämpligaste formerna för familje- och äktenskapsrådgivning. Verksamheten bör kompletteras med vetenskapligt utarbetad upplysningslitteratur.

I fråga om barnavård och oppfostran bör barnavårdscentralerna utnyttjas för rådgivning och spridande av upplysningsmaterial inte blott i fråga om barnens fysiska utan även deras psykiska hälsa och utveckling. I anslutning här till bör erforderliga åtgärder vidtagas för ett fortlöpande uppmärksammande även av barnens psykiska hälsa och utveckling i daghem, lekskola och grundskola. Skolöverläkaren har i en rapport till skoldirektionen under 1965 lämnat följande uppgifter: Från läsåret 1957/58 till läsåret 1964/65 har antalet psykiskt undersökta högstadieelever i Stockholm ökat från ett drygt hundratal till närmare ett tusental. Ökningen av antalet fall motsvarar uppenbart inte ökningen av antalet studerande på högstadiet. Rapporteringen från skolorna fungerar dessutom otillfredsställande, och man kan därför befara, att antalet störda elever är avsevärt större än vad som redovisats. En landsomfattande vetenskaplig undersökning av psykiska störningar hos elever måste, förutom den direkta vården, läggas till grund för åtgärder i förebyggande syfte.

Socialpolitiken

Beträffande det socialpolitiska fältet bör uppmärksammas att det för betydande grupper återstår åtskilligt, innan den ekonomiska tryggheten kan anses godtagbar, men att psykologiska problem alltmer kommer i förgrunden. Inom socialvården rör det sig i allt mindre utsträckning om ekonomisk hjälp och i allt större utsträckning om rehabiliterings- och återanpassningsåtgärder. En konsekvens härav måste bli, att den ekonomiska understödslinjen alltmer ersättes av en aktiv rehabiliterings- och arbetsvårdslinje. Detta kräver en helhetssyn på människan och miljön, vilket inom socialvården lättast torde uppnås genom tillämpning av den s. k. familjevårdsprincipen. Både till följd av denna utveckling inom socialvården och till följd av de ändrade förhållandena inom arbetslivet har behovet av arbetsvårdsåtgärder blivit allt större. Man får även räkna med att detta behov kommer att öka. En förbättring av arbetsvården är sålunda angelägen. Denna måste framför allt gälla arbetsvårdsorganets personella resurser, men behovet av skyddad sysselsättning bör också uppmärksammas. En aktiv rehabilitering och återanpassning kan inte fullföljas utan ökade möjligheter i detta avseende. Av speciell vikt i sammanhanget är, att samordningen mellan t. ex. den kommunalt bedrivna socialvården, arbetsvården inom arbetsmarknadsverket samt olika vårdinrättningar och vårdspecialister uppmärksammas.

Åldringar

Ytterligare ett angeläget område är omvårdnaden av pensionärer. Vi vill här understryka vikten av en god hemvård inom åldringsvårdens ram och av att pensionärerna i största möjliga utsträckning beredes möjlighet att bo kvar i sina hem. Detta är enligt vår mening grundläggande för goda betingelser i psykiskt hänseende för de äldre. Inträdet i pensionsåldern medför i många fall miljöproblem. Förlusten av arbetsmiljö, kamrater och kontakter vid arbetsplatsen leder ofta till en känsla av överflödighet och isolering. Åtgärder för att underlätta denna övergång torde böra vidtagas efter två linjer: dels ökade möjligheter att kvarstå i arbete efter nådd pensionsålder för dem som så önskar, dels verksamhet, som syftar till att skapa kontakt och bryta isolering. Beträffande kontaktskapande verksamhet bör uppmärksammas, att det inom föreningslivet tas initiativ och bedrivs verksamhet, som måste tillmätas stor betydelse. Stimulans och stöd från samhällets sida till organisationerna torde här kunna få en god effekt. Vi vill slutligen understryka den betydelse en ökad åldringsforskning liksom tillämpliga delar av den arbetsvetenskapliga forskningen har för här berörda problem.

Arbetsmiljön

Vårt högindustrialiserade samhälle ställer allt högre krav på en god psykisk hälsa i arbetslivet. Vi har vidare krävt inrättandet av ett statens arbetsvetenskapliga forskningsråd, som skulle ha till uppgift att undersöka de psykiska betingelserna i arbetslivet och överföra forskningsresultaten i praktisk tillämpning. Regeringen har i årets statsverksproposition aviserat inrättandet av ett arbetsvetenskapligt institut. Ett av våra miljöpolitiska krav har därmed tillgodosetts, och det är vår förhoppning, att arbetsinstitutet ges sådana resurser och sådan betydelse, att de verksamt kan bidra till att öka trivseln på skilda arbetsplatser i såväl fysiskt som psykiskt hänseende och stimulera till en god personalvård.

Bebyggelseplaneringen

Stadsplanerna blir i stor utsträckning bestämmande för utomhusmiljöns utformning. Stark kritik kan riktas mot det sätt, varpå stadsbyggandet har skett. I boendestandard har man kommit att innefatta antalet rumsenheter per lägenhet, rumsenhetsens genomsnittliga storlek och antal boende per rumsenhet. Vi anser, att man alltför ensidigt tar sikte på inomhusmiljön. Med boendestandard bör även avses utomhusmiljöns utseende, exempelvis husens placering i förhållande till varandra, trafiklösningar, lekplatser för barn och möjligheter till service, fritidssysselsättningar och friluftsliv. Stadsplanerarens sociala uppgift att forma miljön i förhållande till människan bör bättre skyddas mot kortsiktiga tekniska, ekonomiska och politiska argument. Rimlig exploatering av tomtmark, god trafikdifferentiering, tillräckliga lekplatser och grönområden i bo-

stadsområden är några av de miljöfaktorer, som måste hävdas. Klarare normer och kvalitetskrav bör ges för att få in trivsekonomin i planering och bygande. En planering för ökat småhusbyggande är ägnad att öka bostadskonsumenternas valfrihet. En del tätorters expansion sker så snabbt, att det många gånger blir på bekostnad av en genomtänkt planering. En planering som skapar stora, isolerade sovstäder med få aktiviteter och uttunnat liv är icke önskvärd.

En sådan planering medför att mycket stora trafikbehov uppkommer mellan enheterna med ojämn belastning på kommunikationsnätet med trafikstockningar och otrivsel som följd. Kompletta, fungerande samhällen bör i stället formas, där människorna har nära till sina arbetsplatser.

Förorening och förgiftning

Ett nytt hot mot vår miljö har luftföroreningarna visat sig vara, framför allt i stora tätorter, men även i vissa speciella industrisamhällen. Forskningen rörande dessas inverkan på vår hälsa är relativt ny. Mycket pekar på att insatser mot luftföroreningarna snabbt måste vidtagas. En kartläggning av våra största luftförorenare bör snarast göras och förslag framläggas för att få förbättringar till stånd. När alternativa tekniska lösningar finns som minskar föroreningarna bör dessa väljas. Dieseldrivna bussar skulle exempelvis kunna utbytas mot eldrivna i våra största tätorter, om tillfredsställande anordningar för att rena avgaserna ej kan införas.

Användningen av olika slags gifter i växtodling och industrier bör minskas. En forskning syftande till att ersätta nuvarande gifter med ofarliga ämnen är angelägen. Även bekämpningen av vattenföroreningar är av stor miljöpolitisk betydelse. Här bör man bättre samla resurserna i samband med att vattenvårdsorganisationen effektiviseras. Särskilt bör uppmärksammas de stora skadeverkningar som även relativt små oljeutsläpp för med sig både till lands och till sjöss. Industrien har visat en positiv vilja till insatser på vatten- och luftvårdsforskningens område, vilket är mycket glädjande. Det måste understrykas att i samband med nybyggnad eller ombyggnad av industrier, tekniska lösningar kommer till användning.

Lokaliseringspolitiken

Den beslutade lokaliseringspolitiken, som här tangerar miljöpolitiken, måste hälsas med tillfredsställelse. Under rådande förhållanden bör de lokaliseringspolitiska åtgärderna utökas, då de klart visat, att de kan öka den enskildes valmöjligheter i fråga om bostadsort och arbetsplats.

Den starka samhörigheten mellan miljö- och lokaliseringspolitik bör bättre komma till uttryck i den lokaliseringspolitiska organisationen. En stor respekt för människors trygghetsbehov i vidaste mening måste i detta sammanhang visas och hänsyn tas till den mänskliga situationen både beträffande de flyttandes och de kvarboendes livsvillkor. Inrikesdepartementets lokaliserings-

beredning, som har att handlägga en stor del av den lokaliseringpolitiska verksamheten, är sammansatt av representanter för olika departement, myndigheter och näringslivets organisationer. Dessa består liksom det centrala lokaliseringsorganets tjänstemän till stor del av ekonomer och tekniker. Vi anser det vara en brist att ingen, vare sig bland ledamöterna eller tjänstemännen, har till speciell uppgift att företräda miljöintressen.

Naturvården

Naturvårdens betydelse som miljövärdande faktor bör ytterligare uppmärksammas. I samband med jordbrukets strukturomvandling har antalet ödetorp blivit mycket stort, samtidigt som kulturlandskapets skötsel försämrats. Dessa ödetorp bör snabbare göras tillgängliga för fritidsfolket, och kulturlandskapet bör hållas i sådant skick, att det kan bli till glädje för de rekreationsbehövande. Ekonomiska resurser bör ges till en omfattande landskapsvård.

Lövängar och hedlandskap växer igen, och grusåsar hotas ständigt av exploatering. Det stora trycket på mark för fritidsbebyggelse hotar allvarligt de fria strandzoner som finns kvar och den vackraste naturen över huvud taget. Fritidsexploateringen måste i tid ledas in i sådana banor, att den ur fritids- och friluftssynpunkt värdefullaste marken räddas till allas gemensamma bästa.

Avslutande synpunkter

Som framgår av ovanstående berör miljöpolitiken områden, där företags-ekonomiskt tänkande läggs till grund för skilda åtgärder. Detta gäller framför allt beträffande utomhusmiljön, exempelvis vid exploatering av grusåsar, förorening av vatten och luft, användning av gifter och tillverkning av engångsförpackningar. Den mänskliga och samhällsekonomiska önskvärdheten av miljöförbättringar bör föras in i de företagsekonomiska kalkylerna. En möjlig väg, som bör övervägas, är att belägga tekniska anordningar som medför miljömässiga skadeverkningar med avgifter, som skulle minskas allteftersom skadeverkningarna förebyggdes. Avgiften skulle användas för miljöförbättrande åtgärder. För att bättre kunna få en uppfattning om hur stora miljöförsämringarna är, och för att få en mera accepterad metod att mäta trivsel och miljö med, bör den påbörjade forskningen på detta område stödjas och vidgas. Sambanden mellan negativa miljöfaktorer och sociala och ekonomiska förhållanden är i stort sett outredda. Det bör inte heller vara omöjligt att uppskatta en del av de kostnader, som otillfredsställande miljö åsamkar samhället, t. ex. i fråga om psykiska störningar hos individerna, ökad sjukvård, ökad brottslighet och andra sociala missförhållanden samt lägre prestationer i arbetet. Frånvaron av utredda samband och svårigheter att mäta trivsel och miljö får inte som hittills hindra samhället från att öka insatserna mot miljöförstöringen.

Lösningen av de aktuella problemen sker för närvarande på ett slumpartat sätt. Med ett klart upplinjerat program skulle alla de organ, som har att lösa

de problem som berörts, ha en riktlinje att följa. De otillfredsställande förhållanden som råder har till stor del sin grund i den brist på målsättning, som råder inom de organ, som har hand om planeringen av vår miljö. Kravet på ett miljöpolitiskt handlingsprogram är motiverat såväl ur mänsklig som samhällsekonomisk synpunkt.

Under hänvisning till ovanstående hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram i enlighet med i motionen anförda riktlinjer.

Stockholm den 26 januari 1966

Gunnar Hedlund

Lars Eliasson

Nils G. Hansson

i Sundborn

i Skegrie

Sven Vigelsbo

Gustaf Svensson

S. G. W. Wahlund

i Vä

Harald Larsson

John Eriksson

i Hedenäset

i Bäckmora

Nr 780

Av herr **Johansson** i Växjö, angående hushållspraktik.

(Lika lydande med motion nr 629 i Första kammaren)

Stockholm den 26 januari 1966

Bertil Johansson

i Växjö